

och tandborstens historia. Englund ägnar döden, begäret, ledan och tystnaden var sin essä, liksom kroppens, massagestavens, skyltfönstrets och finansbubblornas historia.

Tillsammans skapas en essäsamling som både förutsätter och väcker nyfikenhet. Och häri ligger såväl dess styrka som dess svaghet. I den mån jag finner föremålen för Englunds intresse bekanta förloras något av poängen med essäerna. Däremot, i de fall där essäerna öppnar sig mot en för läsaren okänd värld fungerar de som goda introduktioner och dörröppnare.

Ta till exempel skruvmejseln. Den kan, skriver Englund, härledas till 1400-talets slut och kan därmed sägas vara en nykomling i vår verktygslåda. Till en början var den huvudsakligen använd av vapensmeder. Men skruvmejseln är framförallt ett verktyg i maskinåldern. Utan mejseln och dess skruvar, menar Englund, är det osäkert om industrialismens krav på mekanisk precision hade varit möjliga att tillfredsställa.

Eller massagestaven. Englund tillerkänner den visserligen inte samma praktiska betydelse som skruvmejseln, men den ger honom anledning att diskutera synen på sexualitet i industrisamhället, såväl det tidiga som det sena. Han skriver om hur massagestaven uppstod ur mötet mellan industrialismens energisystem och viktorianismens syn på kön och sexualitet.

Bortsett från sådana massageapparater som avsågs bota hysteri och som drevs av stora maskiner, var massagestaven en av de första apparaterna avsedd för hushållsel. Vid sidan av symaskinen, fläkten, tekitteln och brödrosten var denna lilla elektriska maskin den första som konstruerades för att gå på hushållsel. Härmed var också, tycks det, grunden lagd för ett bruk bortom de medicinska experternas kontroll, ett bruk präglat av intimitet och avsett för den egna njutningen.

Det är underhållande att läsa Peter Englund. Det är inte bara så att han har näsa för intressanta företeelser. Hans skrivglädje sipprar också fram till läsaren. Men om man ska vara kinkig, vill jag nog mena att Englund lider av en ojämn språkbehandling. Stundtals lyser orden. Men att sträckläsa *Tystnadens historia* talar inte fullt ut till författarens fördel. Han är, liksom de flesta av oss, fången i en uppsättning syntaxer och meningskonstruktioner som kunde ha varierats och utvecklats med en noggrannare redigering.

Jag hade dessutom föredragit om Englund inte endast förlitade sig på läsningen av andras forskning utan också i högre grad själv konfronterade det omskrivna. Artiklarna följs av en kommenterad bibliografi. Föredömligt anvisar denna inte endast riktningar att läsa vidare i.

Englund ger också beröm åt de forskare han bygger sina essäer på. Men jag saknar ändå något utöver den lärda läsningen av andras forskning. Jag saknar forskarens närvaro hos och närkontakt med det omskrivna.

Bortsett från detta ligger essäsamlingens styrka i kontemplationen över aktuella alternativt eviga företeelser med hjälp av det förflutna. Om vi spelar upp den historiska filmen baklänges framträder en mängd möjliga alternativ till nutidens självklarheter. Spelar vi filmen framlänges, mot vår egen tid, blir det tydligt hur påverkade vi är av historiska företeelser, av vanor, föremål och idéer. Vi lever i nuet. Men tillvaron är impregnerad av det förflutna. Vi kan, för att tala med Englund, strunta i det förflutna. Men det förflutna struntar inte i oss.

Lars-Eric Jönsson, Lund

Dick Harrison: *Tankar om historia*. Prisma, Stockholm 2003. 319 s. ISBN 91-518-4055-3.

I Prismas serie "Tankar om" har turen nu kommit till historia eller historien och uppdraget har inte oväntat gått till den märkvärdigt produktive lundaprofessorn Dick Harrison. Det har som sig bör blivit en underhållande skrift. Harrison har lagt skilda perspektiv på historisk forskning i 28 kapitel. Kapitlen är lika många som alfabetets bokstäver och varje kapitelrubrik börjar på en ny bokstav, från a till ö, från "Arbetare och adelsmän" till "Övertramp". Greppet garanterar omväxling men försvårar samtidigt onekligen en mer logisk och tematisk uppdelning av ämnet.

Vi möter en historiker som är medeltidsexpert och som gärna replierar på denna medeltid men som samtidigt visar stor bredd och stor nyfikenhet på alla slags ämnen och epoker. Det känns stimulerande med denna bredd, som även inkluderar internationella utflykter till okända världar, som judarnas i Yemen och zapotekernas i Mellanamerika. Historia i Sverige uppfattas alltför ofta som historien om det nyss förflutna. Här är spännvidden vida större.

Naturligtvis uppehåller sig Harrison ofta och gärna vid sina egna forskningsområden, t.ex. langobarderna, pesten och 1400-talskungen Karl Knutsson Bonde. Han gör med förkärlek kopplingar mellan sin egen bakgrund och sin egen bildningsgång och de ämnen som han skriver om. Om langobarderna skrev han sin doktorsavhandling och yrkesvalet som historiker skyller han på att han råkade komma över en svensk översättning av Paulus Diaconus krönika över langobardernas historia på kom-

munbiblioteket i Staffanstorp. Somliga läsare torde erinra sig hur Eyvind Johnson kom över samma bok på ett antikvariat i Paris och hur den lämnade underlaget för hans bästa roman, den vidunderliga *Hans Nådes tid*. Harrison noterar själv parallellen och utnämner romanen till huvudskälet för att Eyvind Johnson 1976 fick ett välförtjänt Nobelpris. Jag håller med honom, *Hans Nådes tid* är 1900-talets stora svenska roman.

Många av kapitlen är centrerade kring något viktigt utländskt arbete eller kring någon nyutkommen svensk doktorsavhandling, där man kan förmoda att Harrison ingått i en betygsnämnd eller skrivit en recension i dagspress eller fackpress. Här används böckerna för att få tjäna som exempel på ett intressant forskningsområde eller ett visst perspektiv på det förflutna som Harrison vill plädera för. Författaren funderar över bilden som källa för historisk forskning, med hänvisning till bl.a. Lars Anderssons avhandling om antisemitiska skämtteckningar. Han menar att bilder är en skandalöst illa utnyttjad källa i svensk historieforskning. Han presenterar några reseskildringar från främmande världsdelar som exempel på den ständigt skiftande synen på Den Andre och han skriver om humorns historia. I ett underhållande kapitel polemiserar Harrison mot Pontus Hulténs *Den sanna historien om vandalerne* och mot den uppmärksammade utställning som härom året byggdes upp i Värnamo kring Hulténs bok. En annan roande polemik ägnas Eric Hobsbawm i synnerhet och mer generellt äldre legendariska historikers sätt att med magnifik och halsstarrig självcentrering sätta sig över all kritik och alla alternativa synsätt. Ett kapitel behandlar den historiska biografins speciella problem. Ett annat uttrycker en fascination över kontrafaktisk historieskrivning. Ett tredje pläderar för en forskning om djurens historia. Harrison diskuterar vidare olika tidevarvs inställning till döden, han funderar över gråtandets kulturhistoria och han visar intresse för de vardagliga föremålets mening och förändring. Många kapitel behandlar således äm-

nen som gränsar till mentalitetshistoria, kulturhistoria och vardagshistoria. Det blir till slut ett nästan överrikt smörgåsbord. Man sitter faktiskt och längtar litet efter den hederliga historiska pusseldeckarens konkreta frågeställningar: Blev Karl XII lönnmördad? Vem skrev egentligen kassettbrevet?

Utmärkande för boken är författarens ambition att sätta in sitt intresse för olika historiska ämnen i ett slags nutidskontext; han kopplar gärna ämnena till sitt eget privatliv och han vill gärna hävda deras relevans för vår moderna tid. Bokens omslag pryds av Georg von Rosens välkända tavla från 1871 föreställande Erik XIV, Karin Månsdotter och Jöran Persson. Den visar ett triangel drama mellan den vankelmodige kungen i röda kläder, den milda och tröstande drottningen i vita kläder och den pockande och hotfulle Jöran Persson klädd i dystert svart. Harrison kommenterar den senare i texten: "För en sentida statsminister med samma namn är det onekligen en stor lycka att vi svenskar är så eländigt historielösa som vi faktiskt är. I ett land med ett mer levande historiskt minne skulle det ha inneburit en svår belastning att ha samma namn som en gammal ärkeskurk från det förflutna." Den kvicka kommentaren är typisk för sättet att förena vår tid med historien i många av kapitlen, dock inte i alla. I åtskilliga kapitel dominerar det rena historieberättandet. Ibland kan man faktiskt rent av sakna en aktualitetsanknytning. I ett kapitel behandlas överhetens "lägga-livet-till-rätta-hållning" till människor. Utgångspunkten är Jenny Björkmans doktorsavhandling *Vård för samhällets bästa. Debatten om tvångsvård i svensk lagstiftning 1850–1970*. Här tycks Harrissons inställning vara att den gamla tvångsvårdens saga är all och att det är i allom tacknämligt. Men samtidigt upplever vi snart sagt varje dag de tragiska konsekvenserna av mentalsjukhusens avskaffande på 1990-talet, den s.k. psykiatireformens katastrofala misslyckande. Historiens pendel svänger ibland snabbare än även Dick Harrison hinner notera.

Mats Hellspong, Stockholm